

Bir Selçuklu Şaheseri

MEVLÂNA'NIN

AHŞAP SANDUKASI

Mehmet ÖNDER

Mevlâna Türbesinin İnşası

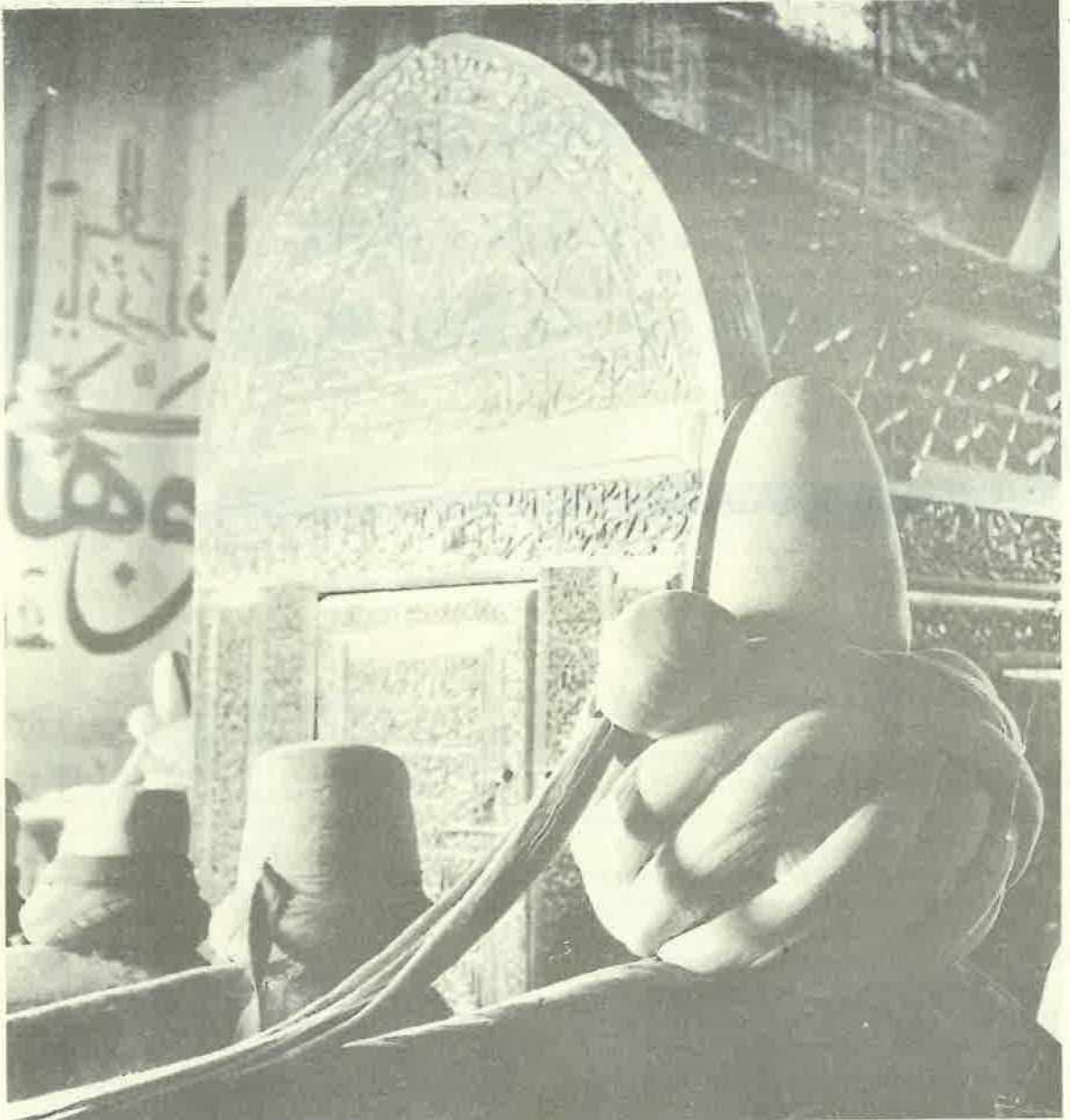
Büyük mütefekkir ve mutasavvıf Mevlâna Celâ leddin, kısa süren hastalığından sonra, 17 Aralık 1273 (5 Cumadelâhire 672) Pazar günü akşama doğru, Konya'da oturduğu medresesinde vefat etmişti. Ertesi gün, coşkun bir topluluk tarafından kaldırılan cenaze, bugün Türbesi'nin bulunduğu yere, babası Sultân-ül - Ulemâ Bahâeddin Veled' (Vefatı: 1231)in mezarı başucuna defnedilmişti.

Mevlâna'nın vefatından birkaç ay sonra, Mevlâna'ya saygı ve sevgiyle bağlı Selçuklu emirleri, oğlu Sultan Veled'e baş vurarak, Mevlâna'nın mezarı üzerine bir türbe yaptırmayı dilediklerini söylemişler, onun rızasını almışlardı. Mevlevî kaynaklarının verdiği bilgilere göre, Selçuklu veziri Mûneddin Süleyman Pervâne, karısı Gürcü Hatun, Emir Alemeddin Kayser, Sultan Veled'le işbirliği ederek (Yüz altmışbin dirhem sarfı ile), devrin mimarlarından Tebrizli Bedreddin'e Türbeyi yaptırmışlardır.

Mevlâna'nın mezarı üzerine yaptırılan Türbe'nin Selçuklu türbe geleneğinden ayrı bir yapıya sahip olduğu söylenemez. İlk örneklerini Ortaasya Türk-İslâm mîmârîsinden alan, Büyük Selçuklular yolu ile Anadolu'ya gelen, Anadolu'da iklim şartları da göz önüne alınarak üsluplaşan Klâsik Selçuklu kümbetleri, Mevlâna Türbesi'nde daha değişik bir örneği ile karşımıza çıkmaktadır. Mevlâna'nın mezarı üzerine yaptırılan ilk türbenin kare plân lı ve eyvanlı olduğu, sonradan üzerine dilimli göv-

de ile dilimli külâhın oturtulduğu ve Osmanlı Pa-dîşahı Beyazıd II. devri onarımlarıyla da bugünkü şeklini aldığı tezi son incelemelerden anlaşılmaktadır. İlk, Konya'da Gömeç Hatun Türbesi'nde olduğu gibi, kare plân üzerine dört fil ayağına oturan, kiblesi ve iki yan duvarı kapatılan, kuzeyinde sivri kemerli yüksekçe eyvan ve altında mezar odası bulunan bu yapı, 1396 yılına doğru, Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey tarafından değiştirilerek iki yan duvarı açılmış, yıldızlı tonoz kubbesinin üzerine tuğlalarla dilimli gövdesi ve külâhı ördürülmüştür. Aynı devirlerde, Akşehir'deki Seyyid Mahmut Hayrânî Türbesi'nin de Mevlâna Türbesi'ne benzer şekilde yeniden şekillendiği, böylece bu iki türbenin, dilimli gövde ve külâh bakımından birbirine örneklik ettiği anlaşılmaktadır.

Bilindiği gibi Selçuklu Türbelerinde, cesedin bulunduğu cenazelik denilen bir mezar odası vardır. Bu oda, zeminin altındadır. Mezar odasına çoğu zaman ayrı bir kapıdan inilir. Mevlâna'nın türbesinde, bugün Gümüş Eşik'in önünde kapalı bulunan küçük bir kapı, mezar odasına açılır. Mezar odasının üzerinde, bugün Mevlâna'nın sandukasının bulunduğu ikinci bölüm yer almaktadır. Selçuklu türbelerinde mezar sandukaları taştan, tuğladan, çiniden yapıldığı gibi ağaçtan da yapılmış, bunların çoğu günümüze kadar gelmiştir. Ahşap sandukalar da ötekiler gibi, doğudan batıya uzunlamasına, baş tarafı yüksekçe mezar üzerine yerleştirilmiş, sandukaların üzeri yazı ve desenlerle süslenmiştir.

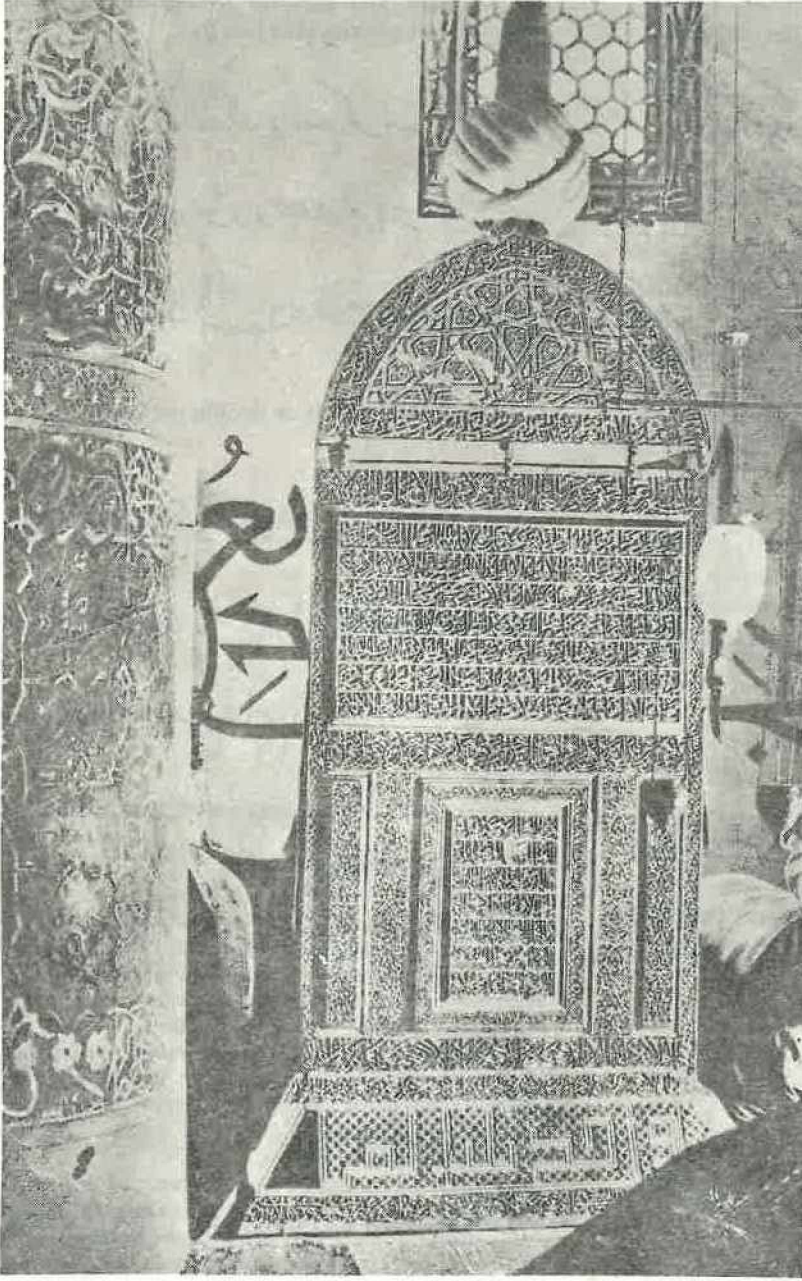
RESİM: 1 Mevlâna'nın Sandukası, arka cephe.
Mevlâna'nın Sandukası

Selçuklu devri türbelerindeki ahşap sandukaların rutûbet, sıcak ve soğuk gibi dış tesirlere karşı dayanıklı olması göz önünde tutulmuş, bu bakımdan sandukalarda, abanoz, ceviz, armut gibi sert ağaçlar kullanılmıştır. Bu işçilik, Selçuklu devrinin diğer ahşap eserlerinde de dikkate alınmış, kapı, pencere, dolap kapakları, minber ve kürsülerde aynı ağaçlar kullanılmıştır. Bu işçilik, eserin ömrünü uzattığı gibi işlemlerini de kolaylaştırmakta, esere ayrı bir güzellik vermektedir. Konya'daki Alâeddin Câmî'nin 1155 M. tarihli minberi, bunun şaheser bir örneğidir.

Mevlâna'nın Türbesi'nde olduğu gibi, sandukasında da, çağdaşı ve yakın dostu Seydi Mahmud

Hayrânî (Vefatı: 1268) ile Necmeddin Ahmed'in ahşap ceviz sandukaları örnek tutulmuştur. Esasen bu sandukaların üzerindeki şiirlerden bir kısmı Mevlâna Celâleddin'e âittir. Ne var ki, şekil bakımından bazı farklar göze çarpmaktadır. Mevlâna'nın sandukası daha yüksek, diğerleri hörgüçlü olup, ayaklı dikdörtgen prizma şeklindedir.

Türbe'nin inşaatından hemen sonra, belki de Türbe'nin inşaatı sırasında yapılan Mevlâna'nın Sandukası üzerinde, Selçuklu devrinin iki san'atkârının adı okunmaktadır. Bunlardan biri Selim oğlu Abdülvâhid olup, kitâbeden anlaşıldığına göre, sandukanın şekil projesini, yazı ve süsleme kompozisyonunu hazırlayanıdır. Diğer san'atkâr Konyalı Genakoğlu Hü mâmeddin Muhammed, projeye

RESİM: 2
Mevlâna'nın
sandukası
ön cephe

göre bu sandukayı yapmış, yani işçiliğinde bizzat çalışmıştır. Her ikisi hakkında çok az bilgilere sahip olmakla beraber, devrin tanınmış ustaları oldukları, sandukaların göz kamaştıran işçiliğinden anlaşılmaktadır.

Sandukanın Tezvinâtı

Mevlâna'nın Sandukası, 2,91 m. uzunluğunda, 1,15 m. eninde, baştan 2,65 m., ayak cephesinden 2,13 m. yüksekliğindedir. Ceviz ağacından yapılmış olan sandukanın bas ve ayak cephelerinin üst kısımları kasnak şeklinde kemertidir. Gövde, koşeli tonoz şeklinde yapılmış ve sandukanın devamlı havalandırılması için üst gövde kafes oyma (ajour)

olarak işlenmiştir. Kâidesi, dört cepheden, meyilli pervazlarla çevrilmiştir. Pervazlar da ajour'ludur.

Baş cephenin kemerini çeviren yazılı bordürlerin altında ve yarım dâire şeklindeki yüzey, girift geometrik şekillerin meydana getirdiği poligon ve yıldızlarla doldurulmuştur. Poligonlar ayrıca Rûmî motiflerle süslüdür. Yazılı bordürler ve dikdörtgen şeklindeki kitâbeli tablaların dışında kalan diğer bordür ve panolar, girift, bol filizli Selçuklu rûmîleri ile süslenmiştir, Hayvânî şekillerin stilize edilerek mücerret şekle istihâlesinden doğan rûmî motifler, Rum Selçukluları adı verilen Anadolu Selçuklularının kullandıkları kıvrım ve girift dallardan

ibaret bezemelerdir. Bu motif, genel olarak taş ve tahta işçiliğinde, çini, kitap ve kumaş süslemeciliğinde, maddenin cinsine ve şekline göre, az çok farklarla kullanılmıştır. Sanduka üzerindeki, bol kıvrımlı ve girift dallı rûmîleri, aynı devir eserlerinde, bilfarz Konya Müzesi'nde mevcut, Selçuklu devri ceviz rahlelerinde (Envanter No: 374-375) görebilmekteyiz.

Sandukanın iki yan cephesinde, etrafı rûmî dolu bordürlerle çevrili dikdörtgen şeklindeki iki pano mevcuttur. Merkezdeki bu yıldızın etrafında simetrik olarak toplanan poligon ve yıldızlardan müteşekkil bu arabesk bezeme de yine Selçuklu devri san'atında çok görülen bir süsleme unsurudur. Burada da şekillerin yüzeylerine rûmî motifler oyulmuştur.

Genel olarak sandukanın tezyînâtında, Selçuklu devrinin klâsik süsleme unsurları, göze hoş gelen ve aslâ yormayan bir kompozisyonla panolar halinde işlenmiştir. Bazı yazı ve motiflerin üzerine, yıldız sürüldüğü yer yer görülen yıldız artıklarından anlaşılmaktadır.

SANDUKANIN KİTABELERİ

Sandukanın ön cephesi, yarım kasnak şeklinde sivri kemerli bir pervazla yükselmiş ve pervazın her iki yüzeyi de işlenmiştir. Ön yüzünde, kemer kavisini çeviren 0.10 m. eninde bir şerit üzerinde kabartma Selçuklu sülüsü ile (Besmele) ve Âyet'el-Kürsî'nin baş tarafı yazılmıştır:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Kemerli çeviren bu yazılı şeridin altına, geometrik desenler, beş köşeli yıldız ve rûmî motifler işlenmiş, altındaki ufki şeride de aynı üslûp ve istifle Âyet'in devamı yazılmıştır.

عنده الإبانة يعلم ما بين أيديهم وما خلفهم ولا يحيطون بشيء من شيء إلا بما شاء وسع كرسيه السموات والأرض ولا يئوده حفظهما وهو العلي العظيم

Pervazın arka yüzeyide aynı şekilde işlenmiş olup, kemeri çeviren şerit üzerine:

من علمه الإبانة وسع كرسيه السموات والأرض ولا يئوده حفظهما وهو العلي العظيم لا آره في الدين قد بين الرشد

Altındaki ufki şeride de devamı yazılmıştır:

من الغي فمن يكفر بالله غوت ويؤمن بالله فقد استمسك بالعروة الوثقى لا انفصام لها والله سميع عليم

(Kur'an-ı Kerim, Bakara Süresi, Ayet: 255-256)

Ayet'in meâlen tercümesi:

"Rahman ve Rahim Allah adıyla, Öyle bir Allah ki, ondan başka yoktur tapacak. Daima yaşıyan, daima durup tutan, O. Ne uyuklar, ne uyur. Onundur ne varsa göklerde ve yeryüzünde. Onun izni olmadan, nezdinde şefaatte bulunmak kimin haddi. (Kullarının) önünde, ardında ne var, hepsini bilir. Kulları ise dilediği kadarından başka ilminden bir şey kavrayamazlar. Kudret ve azameti, gökleri ve yeri kucaklamıştır. (Gökleri ve yeri) görüp gözetlemek ona aslâ ağırlık vermez. Ulu ve büyük yalnız O.

Dinde zorlamak yoktur. Doğru yol eğri yoldan ayrılmıştır. Kim ki putlara inanmaz ve Allaha imân ederse, hiç bir vakit kopmasına imkân bulunmayan en sağlam kulpa sarılmış olur. Allah işitici ve bilicidir. (Ömer Rıza Doğrul, Tanrı Buyruğu c;c; 1; s. 92)."

Sanduka cephesini üstten çeviren pervazın altındaki şerit üzerine, yine Selçuklu sülüsü ile kabartma olarak, Mevlâna Celâleddin adına şu arapça kitâbe yazılmıştır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ نَسْتَعِينُ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقِيينَ وَلَا عُدْوَانَهُ إِلَّا عَلَى الْفَاسِقِينَ

Bu satırın altında 1,10x070 m. eb'adında bir dikdörtgen yüzey mevcuttur yüzeyi yandan çeviren sular, rûmî motiflerle doldurulmuş ve ortasındaki dikdörtgene, aynı yazı ve istifle kitâbenin devamı yazılmıştır:

Kitâbenin Türkçesi:

Rahman ve Rahim Allah adıyla. Ve ancak Ondan yardım dileriz. İyi son, kendilerini günahlarından koruyanlar içindir. Allah'ın zalimlerden başka kimseye düşmanlığı yoktur. Şu istirahat (uyku) yerini, dinlenme yurdunu ziyaret eden kimse kutludur. Burası doğu ve batı âlimlerinin sultanı, karanlıklarda parlayan, karanlıkları aydınlatan Allah'ın parlak nuru, İmam oğlu İmam, İmam oğlu İmam, İslâmın direği celâl ve ikram sâhibi olan Allahın huzur-u izzetine halkın yol göstericisi (kılavuzu), delilleri yıkılıp mahvolduktan sonra yeni baştan din alâmetlerini açıklayan, nişânele-ri yıpranıp kaybolduktan sonra tekrar yakın yollarını aydınlatan, hal'ile arş hazinelerinin anahtarı olan, sözüyle yeryüzü definelerini izhâr eden, halkın gönül bahçelerini hakikat çiçekleriyle süsleyen, kemal gözbebeğinin nuru, cemâl sûretinin ruhu, âşıkların gözbebeği; bütün dünyadaki âriflerin boyunlarını sevgi gerdanlıklarıyla bezeyen, hakla bâtili ayıran Kur'an sırlarını kavramış bulunan ve Allah bilgilerinin mihveri olan Mevlâna'nın (efendimizin) uyuduğu yerdir.

III

Bu kitabenin altında, dikdörtgen şeklinde bir kapak mevcuttur. Kapağı çeviren sular ve iki tarafındaki şâkulî şeridler, kabartma rûmîlerle müzeyyendir. 0,55x0,32 m. eb'adındaki kapak üzerine, yukarıdaki kitâbenin devamı yazılmıştır:

۱- قطب العالمیه محی نفوس

۲- العالمیه جہدال الحق والملة

۳- والديه وارث الانبياء والمرسلين

۴- خاتم الاولياء والكلمية ذي المراتب

۵- والنازل العلية والناقب والفضائل

۶- السنيه محمد بن محمد بن الحسين

۷- الباني عليه تحية الرحمن وسلام

Kitâbenin Türkçesi:

O, âlemlerin kutbu olan, kâinattakilerin ruhlarını diriltten, Hak'kın, milletin ve dinin Celâli, Tanrı habercileriyle Peygamberlerin vârisi, Tanrı dostlarıyla kemâl sahiplerinin sonu, yüce rütbelerle, yüksek faziletler ve menkıbeler sâhibi Belhli Hüseyin oğlu Muhammed'in oğlu Muhammed'dir. Tanrı'nın rahmeti, senâsı ve selâmı üzerine olsun.

۲- قد سعد من زار هذا الرقد وهو قفل

مولانا سلطانہ علما المشرق والغارب

۳- نور الله الازهر في الغياض الامام ابن

الامام ابن الامام اسطوانة الاسلام هادي

۴- الانام الى حفصة عزة ذي الجلال والاكرام

موضع معالم الديار بعد

۵- اندراس آياتنا شيرنا شيخ البقيع بعد

انظما من علاماتها مفتاح عزائن

۶- العرسه نزاله مظهر كنوز الفرس بقاله

متمم بانيه ضماير الخلد بوزن اهر الحقاير

۷- نور مقلة الكمال محجة صورة الجمال وقه

اضاوا اعداوا العناق محل اعناق

۸- عارف في الافاق باطوان محبة الخلد

محيط اسرار الفرقانية مدار المعارف الربانية

IV

Sandukanın arka cephesinde, aynı şekilde işlenmiş, ikinci bir kapak daha mevcuttur. Üzerine yukarıdaki kitâbenin devamı ile Mevlâna Celâled-din'in 5 cemâzelâhîr 672 h. (17 Aralık 1273) de vefâtına ve sandukanın Selim oğlu Abdülvâhid'in eseri olduğuna dâir şu kitâbe vardır:

- ۱- وقد انتقل قدس الله
- ۲- نفيه وروح ربه
- ۳- في خراس جماري الأخر
- ۴- سنة اثنين وسبعين وستمائة
- ۵- هذا الفريخ صه صنفه
- ۶- عبد الواحد بن سليم
- ۷- العمار عفا الله عنه

Kitâbenin Türkçesi:

Allah, ruhunu kutlu, toprağını mübarek etsin. Altıyüzetmişiki yılı Cumâd-el-âhîrinin beşinci günü âhirete göçtü. Bu merkad, Tanrı onu affet-sin, mimar Selim oğlu Abdülvâhid'in san'at eserle-rindendir.

V

Sandukanın ön cephesinde ve üstteki şerid üzerinde Mevlâna'nın Dîvân-ı Kebîr adlı eserinden seçilmiş 9 beyitlik bir gazel yazılıdır. Gazel, ön cep-heden başlamakta ve sandukayı çevirmektedir:

- ۱- بروز ملک هو تابوت صه روانه باشد
- کلاه برکه مراد دایه جها نه باشد
- ۲- برای صه مگری و مگو در بیغ در بیغ
- بدوغ دیود رافقی در بیغ آبه باشد

- ۳- چنانزه ام هو بسنی مگو فراغ فراغ
- را وصال ملاقات آبه زمانه باشد
- ۴- مرا بکور مساری مگو و راع و راع
- که کور رده جمعیت چنانه باشد
- ۵- فرو شده هو بدیدی بر آنده بنکر
- غروب شمس و قمر ایزد یانه باشد
- ۶- ترا غروب نماید ولی شروه بود
- لحد هو جس نماید فدا ص جها نه باشد
- ۷- کدام دانه فرو رفت در زمیده که زیت
- جرا بدانه انسانت ایسه کلاه باشد
- ۸- کدام دلو فرو رفت و بر برو نه نامد
- ز جهاه یوسف جها ز احر افغانه باشد
- ۹- رها نه هو بسنی از به سوی آبه طرف بکن
- که های هوی تو در جولا مطاب باشد

Gazelin Türkçesi:

1- Öldüğüm gün, benim tâbûtumu omuzlar üzerinde gördüğün zaman, bende bu cihanın derdi var sanma.

2- Bana ağlama, yazık yazık, vah vah deme. Şeytanın tuzağına düşersen, vah vah'ın sırası o zamandır, yazık yazık o zaman denir.

3- Cenâzemi gördüğün zaman ayrılık ayrılık deme. Benim buluşmam, görüşmem o zamandır.

4- Beni mezara koyunca elvedâ elvedâ deme. Mezar, cennet topluluğunun perdesidir.

5- Batmayı gördün ya, doğmayı da seyret. Güneşle aya batmadan ne ziyan gelir ki.

6- Sana batma görünür ama, o doğmadır. Mezar, hapishane gibi görünür ama, canın (hapis-ten) kurtuluşudur.

7- Yere hangi tohum ekildi de tekrar bitmedi. Neden insan tohumuna gelince bitmeyecek zannına düşüyorsun?

8- Hangi kova kuyuya salındı da dolu olarak çıkmadı. Can Yusufu kuyuya düşünce niye ağlasın.

9- Bu tarafta ağzını yumdun mu, o tarafta aç. Çünkü artık hay-huy'un, mekânsızlık âleminin boşluğundadır.

VI

Yine Sandukanın ön cephesinden başlayan ve alttan sandukayı çeviren şerid üzerinde Divân-ı Kebîr'den alınmış 10 beyitlik şu gazel yazılıdır:

Gazelin Türkçesi:

1- Eğer toprağımdan buğday çıkar da, o buğdayın unuyla ekmek pişirirsen o ekmek sarhoşluğunu arttırır.

۱- زخاک مه اگر کندم برآید

اژده کرناه ز میستی فزاید

۲- خیر و نانیاد یوانه کرد

تورس بیت ستانه سزاید

۳- اگر بر کورمه ای زیارت

ترا خریسته ام رقصانه نماید

۴- سیاه دف بکورمه ای برادر

که در بزم خدای غمگینه نشاید

۵- زنج بر بسته و در کورمه خفته

دشانه افیوه آه دلدار نماید

۶- بدری زان کفش بر میه بندی

خراباتی ز جهانت در کنایه

۷- زهر سوبانک چنک و چنک ستانه

زهرکاری بند کار ناید

۸- مرا حق از می عشق آفریدست

همان عظم اگر مرگم بساید

۹- بنمستی و اصل مه می عشق

بکواز می بجز مستی چه آید

۱۰- بروج روح شمس الدیه تبریز

بر در روح مه یکدم نیاید

2- Hamur da, ekmekci de deli dîvâne olur, fırın bile sarhoşca beyitler terennüm eder.

3- Eğer mezarımı ziyarete gelirsen, üstümdeki toprak yığınınu oynar görünür sanma.

4- Ey kardeşim, meclisime defsiz gelme. Çünkü Hüdâ meclisinde gamlı olmak yaraşmaz.

5- Çenem bağlanmış, mezarda yatmadayım amma, ağzım, dildârın verdiği afyonu çiğnemede, emmedir.

6- Kefenimden bir parçacık yırtar da göğsüne bağlarsan canından harabeliğe bir kapı açılır.

7- Her yandan sarhoşların çalıp çağırmasını duyarsın, duyarsın, işin iş olur, her işten bir iş doğar sana.

8- Tanrı beni aşk şarabından yaratmıştır. Ölsem bile o aşkı ben.

9- Ben öylesine bir sarhoşum ki aslım aşk şarabı. Söyle, meyden, sarhoşluktan başka ne doğar?

10- Rûhum, Tebrizli Şemseddîn'in rûhunun burcuna uçar da bir daha gelmez artık.

VII

Sandukanın arka cephesindeki kemerli yüzeyin üst kısmında ve kemeri çeviren şerid ile yatay şerid üzerinde yine Divân-ı Kebîr'deki bir gazelin şu mısraları yazılıdır:

۱- چو به جهان نوی ستان چو به شکرست در

باتوز جهان شریه شریه ترست در

۲- بردار ایبه طوس را زیر اغلیل حق را

باغت و آب حیوانه که از دست مرده

۳- اید سرنشاه مردده آه سرنشاه زاده

Türkçesi:

1- Canı, sen aldıktan sonra, ölmek şeker gibi bir şey. Seninle olduktan sonra, ölüm, tatlı candan daha tatlı.

2- Kaldır şu tabağı, çünkü Tanrı Halili arzulası ölüm, bağdır, bahçedir, âb-ı hayattır.

3- Burada ölümdür amma, o yanda doğumdur.

VIII

Sandukanın dört cihetinde, kâidede eşkenar dörtgen şeklinde, kafesli birer pervaz mevcuttur. Dört ayrı parçadan ibaret pervazlar, etek şeklinde satıha yayılmış ve ufki kenarları üzerine Mesnevî'den seçilmiş şu beyitler yazılmıştır:

۱- باز مسلحانم کسم نیکویم
فارغ از مردارم و کرکس نیم

Türkçesi:

Ben padişahın doğanımı Güzelim işin kutlu. Leşe tenezzül etmem, Gerkes değilim ben. (Mesnevî c: VI., b: 4110).

۲- باز جهانم باز صد صورت تند
زخم بر ناله نه بر صالح زند

Türkçesi:

Can doğanım, yine yüzlerce suret dokur. Deveyi yaralar, Sâlihi değil. (Mesnevî, c: IV., b: 2648)

۳- حال صالح کز بر آر برین شکوه
صدجه ناله ناله بر آید متهم کوه

Türkçesi:

Salih, bir kudret gösterdi mi dağ, onun gibi yüzlerce deve doğurur. (Mesnevî, c: IV., b: 2649).

۴- چشم دولت سحر مطلق می کند
روح منده منصور اناطی می کند

Türkçesi:

Devlet gözü mutlak sihirler göstermedir. Ruh, Mansur olmuştur, Enel-Hak demedir. (Mesnevî, c: V., b: 2536).

۵- صورت معشوق چون شد در نهفت
رفت و شد با معنی معشوق نهفت

Türkçesi:

Sevgilinin sureti gizlenince, gitti de sevgilinin mânasıyla eş oldu. (Mesnevî, c: IV., b: 4617).

۶- جسم ظاهر عاقبت خود رفت
تا ابد معنی بخواند ساز زیت

Türkçesi:

Zaten görünen beden, sonuna gitmek için kurulmuştur. Fakat mânâ ebediyen neş'eli bir halde yaşayacaktır. (Mesnevî, c: VI., b: 873).

۷- آه عتاب از رفت هم بر دست رفت
دوست بی آزار سوی دوست رفت

Türkçesi:

O darılış, o zahmet, olduysa bile ancak bedene oldu. Sevgiliye incinmeden, zahmetsizce sevgiliye gitti, ona kavuştu. (Mesnevî, c: VI., b: 4874).

۸- من شدم عریان ز تنه اواز خیال
می خوام در نهایت الوصال

Türkçesi:

Ben tenden soyundum, o hayalden soyundu. Artık vuslat ilinin en ileri makamlarında salınmadım. (Mesnevî, c: VI., b: 4619).

۹ - کارگاه کنج حق در نیست
غره هستی چه دانی نیت حیات

Türkçesi:

Tanrı san'atının iş yurdu, tezgâhı yokluktur. Varlığa aldanmışsın, yok nedir, ne bilirsin sen? (Mesnevî, c: III., b: 4515).

۱۰ - جمله استادان بی انظار کار
نیستی جویند و بهای انگار

Türkçesi:

Bütün ustalar hünerlerini göstermek için yokluk ararlar, sanıklık isterler. (Mesnevî, c: VI., b: 1468).

۱۱ - لاجرم استاد استادان صمد
کارگاه هستی و لا بود

Türkçesi:

Hasılı ustaların ustası ihtiyaçsız, Tanrının iş yurdu da yokluktur. (Mesnevî, c: VI., b: 1469).

۱۲ - هر کجا ایستی افزون تراست
کار حق و کارگاه حق آن تراست

Türkçesi:

Bu yokluk nerde daha fazlaysa Tanrının işi de oradadır, tezgâhı ve iş yurdu da orada. (Mesnevî, c: VI., b: 1460).

۱۳ - نیستی چون هست بالا رطب
برهر بردند در وینا به سحر

Türkçesi:

Yokluk, rütbelerin en üstünü olduğundan yok-sullar, herkesi geçmişler, öndülü almışlardır. (Mesnevî, c: VI., b: 1461).

۱۴ - رانده کاره و محزون سر خدا
نیست غیر نیستی در انجرا

Türkçesi:

Çünkü Tanrı sırrının madeni ve hazinesi yok-luktan başka bir yerde tecelli etmez. (Mesnevî, c: VI., b: 1367).

۱۵ - هو نه شیریه نه تو بای میس
کاره اجل کرکت و جهاد تیس

Türkçesi:

Aslan değilsen kendine gel, ayağını ileriye at-ma. Çünkü ecel kurttur, canınsa bir koyun. (Mesnevî, c: III., b: 3998).

۱۶ - ورنه ابدالی و نیست شیر شد
ای همه آله مرگ تو سر زیر سود

Türkçesi:

Fakat abdal değilsen, koyunun arslan kesil-mişse emin olarak gel, ölümün alt olmuştur artık. (Mesnevî, c: III., b: 4079).

۱۷ - کیست ابدال آنکه او صمدل شور
خمر مس از تبدیل زردان غل شد

Türkçesi:

Abdal kimdir? Nefsi ruha dönen, şarabı Tan-rı tedbiliyle sirke kesilen. (Mesnevî, c: III., b: 4080)

۱۸. هست از روی بقای ذات او
نست کشته وصف او در وصف هو

Türkçesi:

Varlığı, Tanrı zâtının varlığındandır. Vasıfı, Tanrı vasfında yok olmuştur. (Mesnevî, c: III., b: 3670).

۱۹. هو در زبان سماع میں آفتاب
نست باشد هست باشد در صاب

Türkçesi:

Güneşin önündeki mum alevi gibi, bir bakımdan yoktur, bir bakıma vardır. (Mesnevî, c: III., b: 3671).

۲۰. می پرد هو آفتاب اندراف
با عروس صدق و صورت هو سق

Türkçesi:

Güneş gibi doğruluk geliniyle tanyerinde uçup durur, sureti de gelin duvağına benzer. (Mesnevî, c: III., b: 3578).

۲۱. انهم تحت قبای کاسون
جز که یز دانشانه نداند از منون

Türkçesi:

Şüphe yok ki onlar benim kubbelerimin altında gizlidirler. O yüzden de Tanrıdan başka kimsecikler bilmez onları. (Mesnevî, c: III., b: 3667).

۲۲. در خور دریا ندر جز مرک آب
ختم کن والله اعلم بالصواب

Türkçesi:

Su kuşundan başkası denizde yüzemez, Tanrı, doğrusunu daha iyi bilir, anlayıverir artık. (Mesnevî, c: III., b: 3384).

IX

Sanduka'nın sağ cephesinde, dikdörtgen şeklindeki rûmî ve geometrik bezemelerle doldurulmuş panonun üzerinde, karşılıklı iki kitâb vardır. Şâkulî yazılan kitâbelerin ilkinde, Sanduka'yı imâl eden san'atkâra âit şu satır okunmaktadır:

عمل همام الدین محمد بنه كنان الفوی

Türkçesi:

Konyalı Genak oğlu Hümam-üd-din Muhammed (bu sandukayı) yaptı. Diğer kitâbe, bunun karşısında ve şöyledir (Kur'an-ı Kerim Lokman Suresi, âyet: 33)

انه وعد الله هو فلا تغرنكم الحياة الدنيا
ولا يغرنكم بالله الغرور.

Ayetin Meâlen Tercümesi:

"Allah'ın vâ'di (hiç şüphe yok ki), hakıtır. Dünya hayatı, sizi aldatmasın. Aldatıcıların en aldatıcısı olan (şeytan) Allah hakkında sizi şaşırtmasın."

X

Sandukanın kâidesini çeviren meyilli pervazlar muşârabi ile süslenmiş ve üzerine küfî yazılar işlenmiştir. Zamanla gerek muşârabi ve gerekse küfî yazıyı teşkil eden ahşap parçaların bir kısmı kaybolmuş ve elimize geçen parçalarla birlikte tarafımızdan restore edilmiştir. Okuyabildiğimiz küfî'ler şöyledir:

۱- واحد

۲- عليك يا خوانه علينا

۳- انه

۴- قلنا اذا اسوالك صدمناك

Sanduka'ya Dâir Rivâyetler:

Mevlâna'nın üzerinde iken, XIV. cı yüzyılda Sultân'ül-ulema üzerine kaldırılan Sanduka, Mevlâna'nın mezarı önündeki "Post Kubbesi" altında bulunan ve "Huzûr-ı Pîr" denen mahalden bakılıncâ, ayaktaymış hissini vermektedir. Zira, Mevlâna Türbesi'ni teşkil eden fil ayaklarından biri, Sanduka'nın yan cephesini kapatmakta, yalnız Sanduka-

nın yüksek olan baş cephesi görünmektedir. Bu görünüş bazı rivâyetlere yol açmış ve "Mevlânâ'nın cenazesi buraya getirildiği zaman, babası oğlunun ilim ve irfânına hürmeten ayağa kalkmış, başucunda yer vermiştir. şeklindeki söylenti, yüzyıllar boyu yaşamıştır. Bu rivâyete, XVII. ci Yüzyıl Mevlâvî şairlerinden Hıfzı'nın Mevlânâ Türbesi'ni methe-den şiirinde:

*Vâlidî Sultan 'ül-Ulema dürr-i maarif madeni
Kabr-i mevlânâ'ya gûyâ nâzar olmuş berkıyam
beytiyle de temas edilmektedir*

Netice:

Mevlânâ'nın Sandukası, örneğini Seydî Mahmud Hayrânî'nin sandukasından almış, fakat san'at yönünden ondan daha ileride bir Selçuklu ahşap eseridir. Üzerine oyulmuş olan motifler Selçuklu devrinde örneklerine çok rastlanan klâsik süsleme unsurlarıdır.

Yalnız, mevkenini on köşeli yıldızların teşkil ettiği arabeskler, girift rûmîlerin üzerindeki hendesî kaytanlar, Moğol istilâsından sonra Selçuklu devri san'atında görülmeye başlıyan unsurlar olarak kabul edilmektedir. Bunun daha zengin örneklerini, Konya'daki Sadreddin Konevi camii pencere kanatlarında ve Bursa Ulu Câmii minberinde bulabiliriz.

Kitâbeleri yönünden Sanduka ayrı bir önem taşımaktadır. Devrin ileri gelen san'atkârlarından Selim oğlu Abdülvâhid ve Genak oğlu Hümmâmedin Muhammed'in elinden çıkan Sanduka, kanaati-

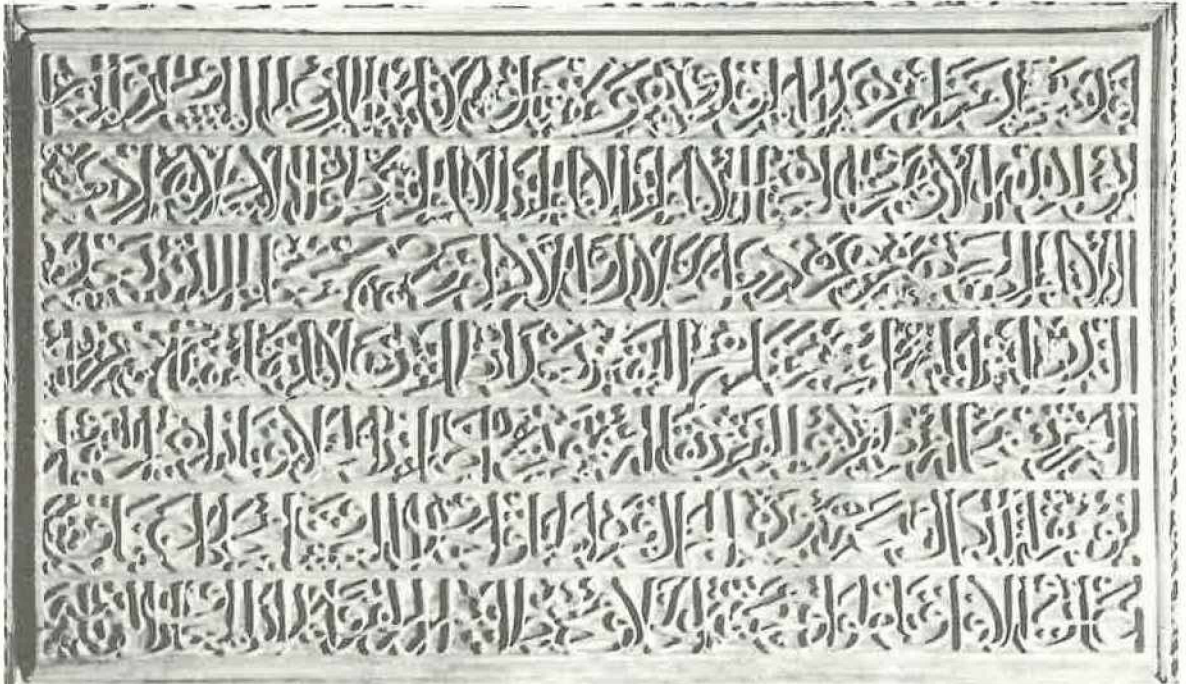
RESİM: 3 Mevlânâ'nın sandukası, ön cephesi altındaki kitâbe.

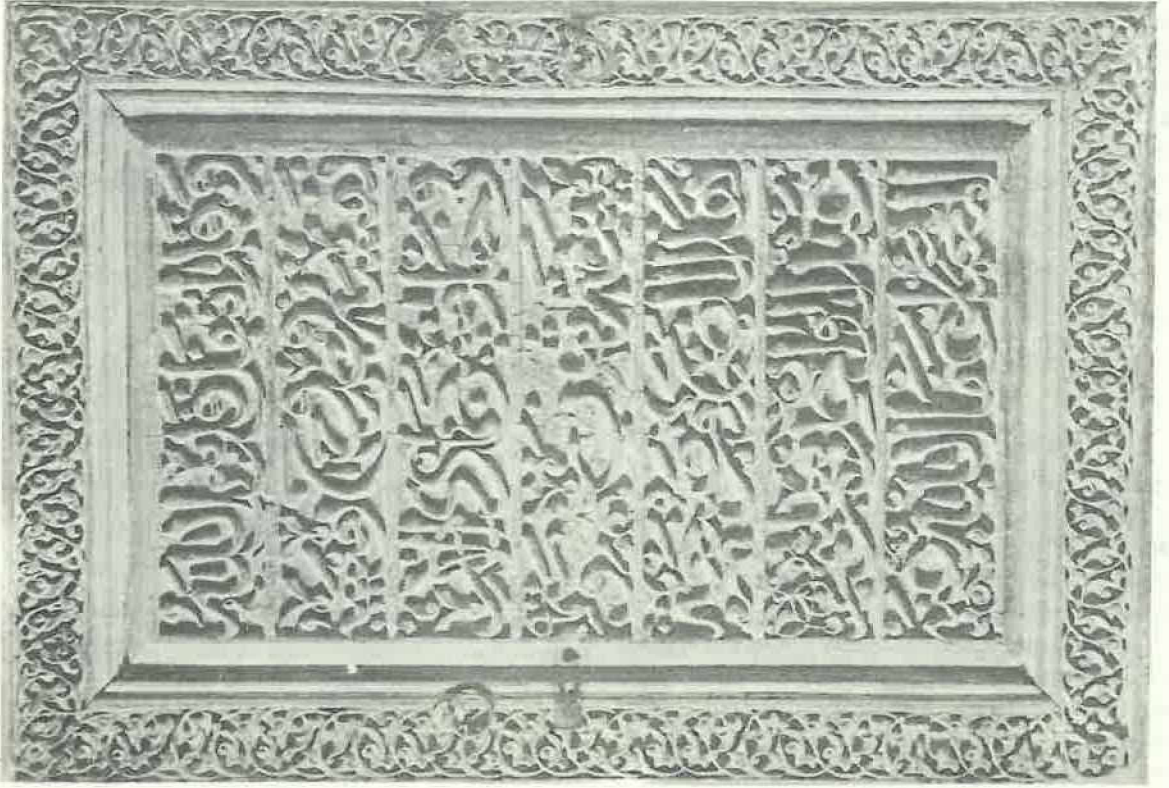
mizce Mevlânâ'nın vetatından kısa bir zaman sonra Türbe ile birlikte tamamlanmıştır. Üzerine âyet-i Kerîmeler, Divân-ı Kebîr'den seçilmiş gazeller ve Mesnevî'den beyitler yazılmıştır. Gazel ve beyitlerin seçilişinde, bilhassa Mevlânâ'nın ölüm ve âhîret temi üzerindeki fikirleri gözönüne alınmıştır. Mevlânâ'da ölüm ise bir vuslat, bir yeniden doğuştur.

Bu yönden Sanduka, yalnız san'at eseri olarak değil, kitabelerdeki fikir ve mâna itibarıyla de ayrı bir değer taşımaktadır.

BİBLİOGRAFYA:

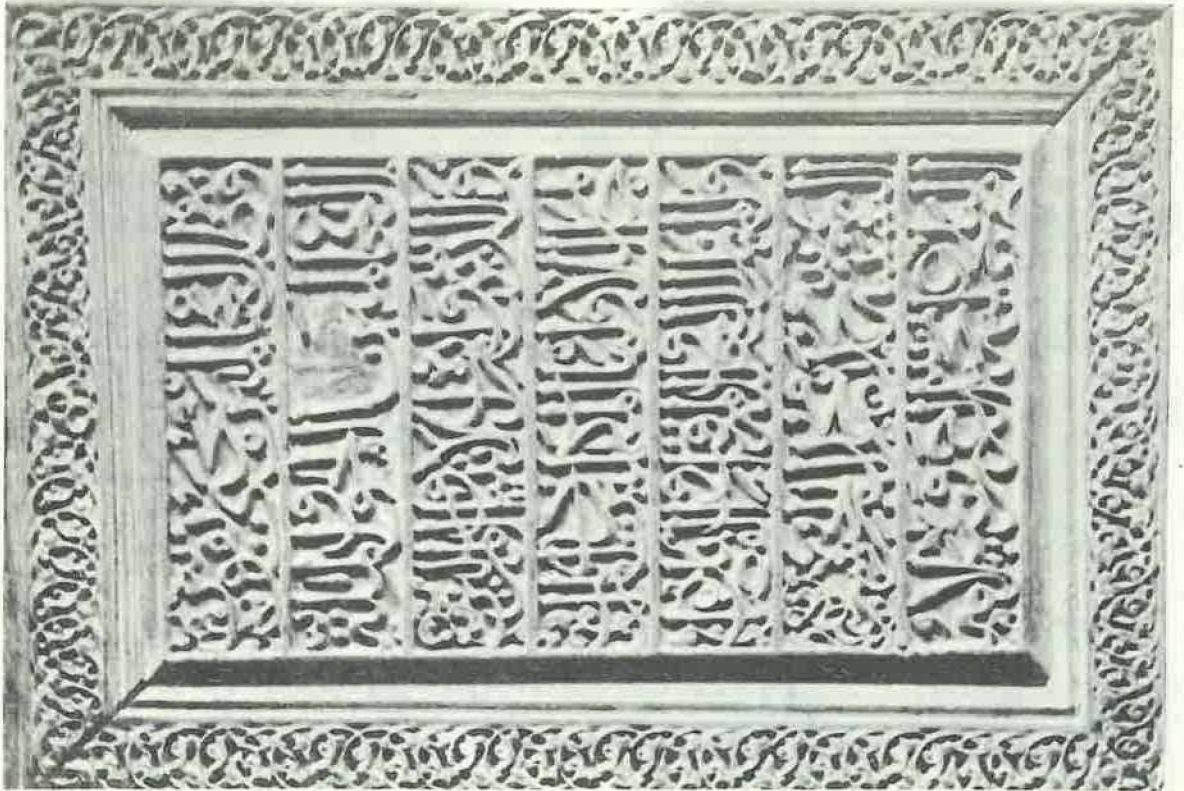
- Kitaplar: 1- Duru, Muhiddin Ceal, Mevlevî, İstanbul, 1952
2- Gölpınarlı, Abdülbâkî, Mevlânâ Celâleddin, İstanbul, 1951
3- Gölpınarlı, Abdülbâkî, Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik, İst. 1953
4- Önder, Mehmet. Mevlânâ Şehri Konya, Ankara, 1971.
5- Uzluk, Şehabeddin, Mevlânâ'nın Türbesi, Konya, 1946
- Makaleler: 1- Akyurt, Yusuf. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Sandukası. T.Tarih-Arkeologya ve Etnografya Dergisi, sayı: 3, İstanbul, 1936
2- Elgin, Necatî. Sultan'ül-Ulema'nın Merkadı, Anıt Dergisi, sayı: 22, Konya, 1958
3- Hekim-i Şifâî, Sultân'ül-Ulemâ'nın Sandukası Hakkında, Babalık Gazetesi, Konya, 19 Şaban 1344
4- Hamdizade Abdülkâdir. Sultân'ül Ulemâ'nın Sandukası Babalık Gazetesi, Konya, 8 Şubat 1926
5- Karamağaralı, Haluk, Mevlânâ Türbesi, Türk Etnografya Dergisi, sayı: 7-8, Ankara, 1966
6- Önder, Mehmet. Ayaktaki Tâbût. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Sayı: 60, İstanbul, 1956

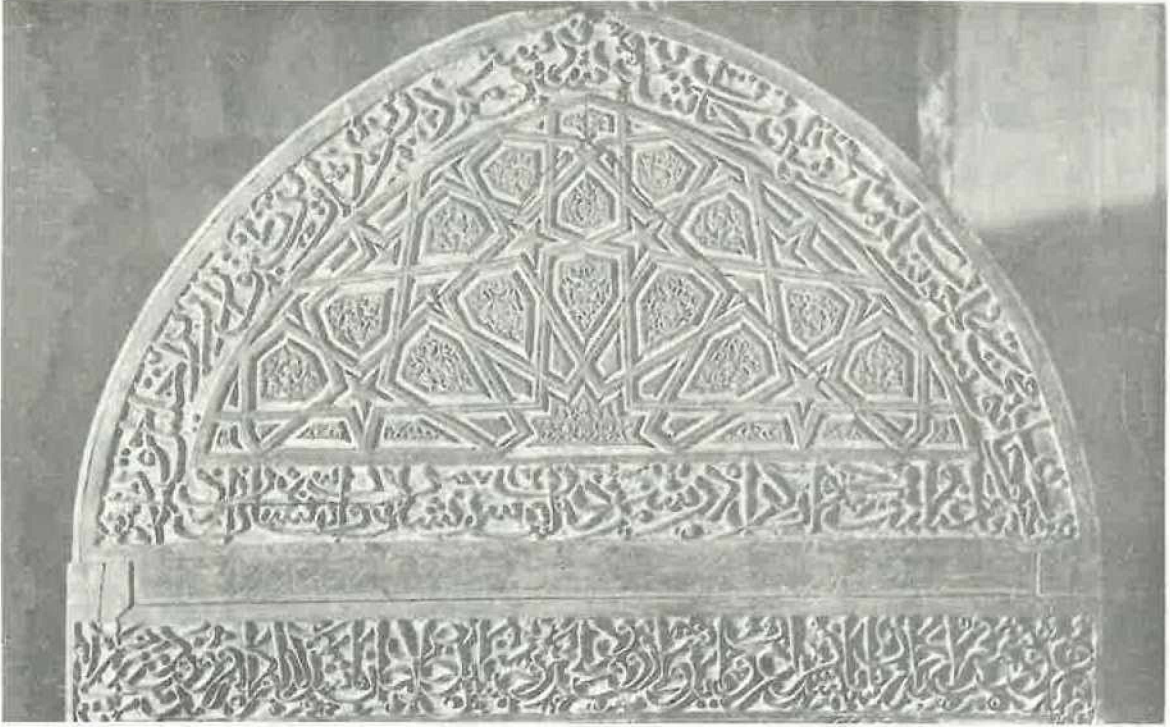

RESİM: 4 Mevlâna'nın sandukası, arka cephesi altındaki kitâbe.

RESİM: 5 Mevlâna'nın sandukası, ön cephesi altındaki kitâbe.

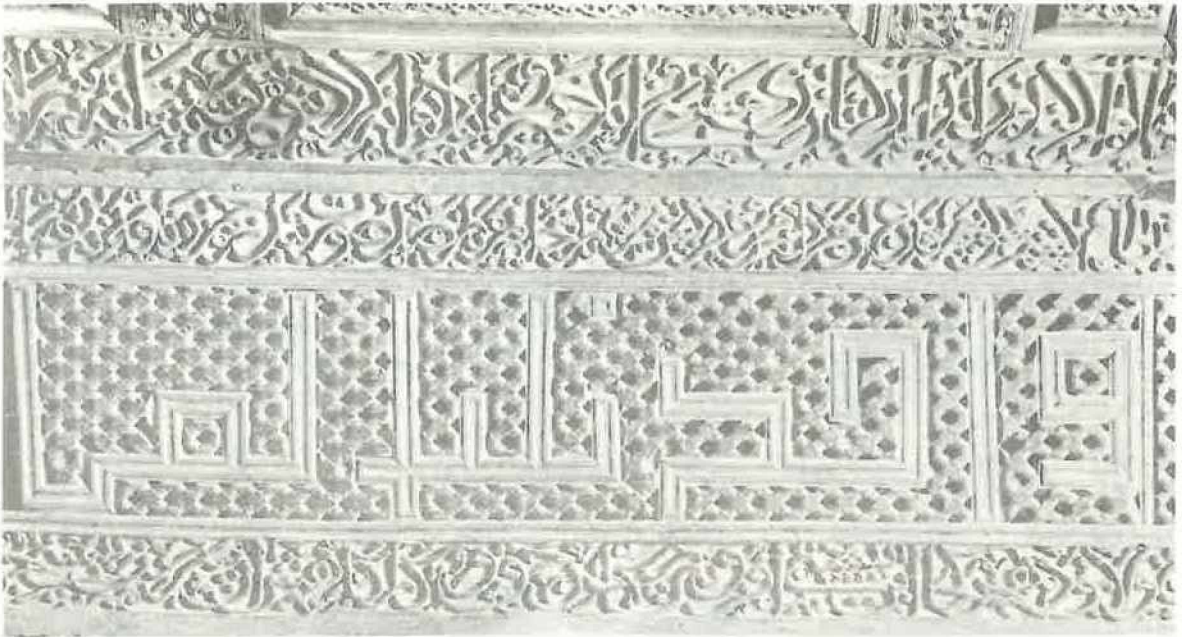

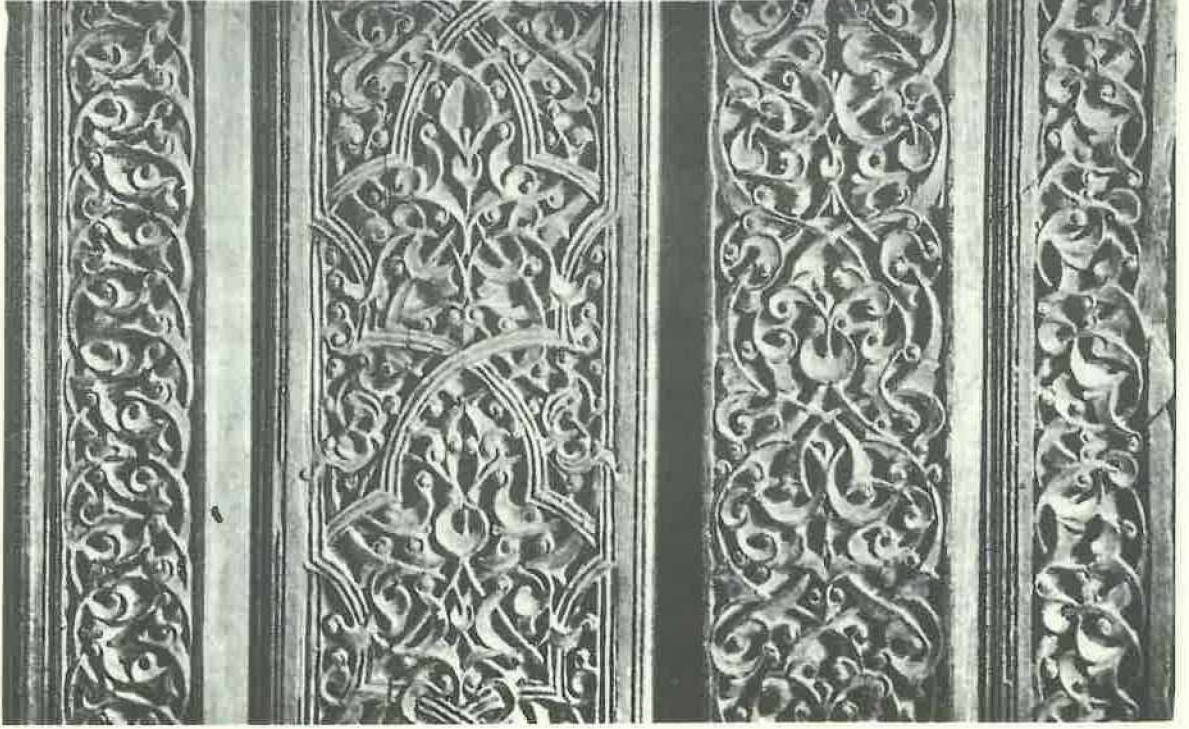
RESİM: 6

Mevlâna'nın sandukasının
ön cephe kemerli alınlığı.

RESİM: 7

Mevlâna sandukasının
pervazlarında kufi yazılar.

RESİM: 8
Mevlâna'nın sandukasından
detaylar.

RESİM: 9
Mevlâna'nın sandukasından
detaylar.

